

STATSKUNDSKAB OG HISTORIE

Af Erik Rasmussen

Professor, dr. phil. Erik Rasmussen anmelder Erling Bjøls afhandling for doktorgraden i statskundskab: La France devant l'Europe. La politique européenne de la IVe République (Munksgaard, 1966). Anmeldelsen, som er en let ændret gengivelse af Erik Rasmussens indlæg som officiel opponert, beskæftiger sig især med statskundskabens forhold til de øvrige samfundsvidenskaber og ikke mindst til historieforskningen.

Ved kgl. anordning af 11. marts 1965 blev der indstiftet en ny dansk doktorgrad, graden som *doctor scientiarum politicarum*. I slutningen af november 1966 blev den første afhandling for den nye grad forsvaret. Det var en mærkedag for det unge statskundskabsstudium i Århus, så meget mere som afhandlingens forfatter, mag. art. Erling Bjøl, er en af fagets professorer. Afhandlingens emne var centralt: *La France devant l'Europe. La politique européenne de la IVe République*.

Det er en selvfølge at der til en afhandling for doktorgraden i statskundskab stilles krav hvis art og omfang svarer til dem der stilles vedr. andre danske doktorgrader, ganske særligt indenfor sådanne videnskaber som har berøringsflader med statskundskaben, altså blandt de ved Aarhus Universitetet selvstændigt repræsenterede fag fortrinsvis økonomi, jura og historie.

Det siger endvidere sig selv at en afhandling kun er relevant for denne grad forsåvidt dens genstand henhører under statskundskabens emnekreds. Det må imidlertid betones at denne emnekreds ikke er skarpt afgrænset. I de seneste årtier har den politiske videnskabs dyrkere netop taget emner op som ikke tidligere vilde være blevet betragtet som relevante. Hvis man vil definere et kriterium for emnerelevans kan man næppe komme sagen nærmere end ved tautologisk at sige at en afhandling til forsvar for denne grad må behandle politiske fænomener eller have væsentlig relation til sådanne. Det må være de til enhver tid sagskyndiges sag at afgøre hvilke opfattelser af termen *politiske fænomener* de vil acceptere. At der i denne henseende ingen tvivl kan råde om den foreliggende afhandlings relevans turde være udenfor debat.

Statskundskabens emnekreds omfatter imidlertid emner som også behandles under andre videnskaber. En sontring må derfor ske på grund-

lag af kriterier af metodisk karakter, ordet metode her taget i dets videste betydning.

Ved metode tænkes ofte på forskningsteknik. Der findes imidlertid ingen enkelt for statskundskaben særegen teknik. Den kan betjene sig af enhver videnskabelig teknik som er formålstjenlig ved udforskningen af dens emnekreds, f. eks. statistisk og sociologisk teknik såvel som historisk kildekritik, og hovedvægten kan være lagt på en hvilkensomhelst formålstjenlig teknik. Det forskningstekniske kan alene være af betydning som kriterium for kvaliteten, ikke for relevansen.

Man kan sondre mellem metode og teknik. Ved metode tænkes da mindre på fremskaffelse og afprøvning af data end på anvendelsen og bearbejdelsen af disse, som når der tales om deduktiv og induktiv metode, kvalitativ og kvantitativ metode, komparativ metode osv., dvs. hvad man kan betegne som metode i snævrere forstand. Det er omstridt hvorvidt man kan tale om én videnskabelig metode, men det lader sig ikke bestride at statskundskaben i disse henseender ikke adskiller sig fra en række beslægtede videnskaber. Også på dette punkt vil der altså være tale om et kvalitetskriterium.

Begrebet metode er imidlertid ikke udtømt hermed. Det involverer også spørgsmål om fra hvilken synsvinkel en videnskab anskuer sine data, og hvorledes den formulerer sine problemstillinger. I denne forstand består der f. eks. et metodisk skel mellem sådan historisk forskning som i højere grad tager sigte på det unikke, og statskundskaben hvis primære interesse i data er af generel og systematisk karakter. Statskundskabsforskning tilstræber i princippet en opfattelse af data som led i en systematisk teori. Den adskiller sig fra andre samfundsvidenskaber ved arten af denne teori. F. eks. anlægger jura og statskundskab forskellige betragtningsmåder overfor data som de i stor udstrækning er fælles om men som de anskuer ud fra hver sin systematiske teori.

Disse betragtninger fører da til følgende konklusioner: 1. En afhandling er relevant forsåvidt den til genstand har politiske fænomener eller fænomener med væsentlig relation til sådanne, og forsåvidt den tilsigter en forståelse af disse som led i en systematisk teori; 2. Den kan antages forsåvidt den iøvrigt opfylder almindelige videnskabelige krav med hensyn til metode og teknik og er af et omfang som svarer til kravene ved andre doktorgrader.

Det forekommer ret sjældent at en dansk disputats er skrevet på fransk, når da ikke emnet er fransk sprog eller fransk litteratur. Men sprogvælget er naturligvis særdeles velmotiveret når emnet er fransk poli-

tik. Afhandlingen er, som den skal være, forsynet med et dansk resumé. Det er usædvanlig fyldigt, næsten 10 % af selve afhandlingens tekst, og dækker denne godt, men naturligvis ikke så godt at man kan lade være at læse det franske, hvis man vil have det fulde udbytte af det arbejde der er nedlagt i den.

Forholdt det sig anderledes vilde afhandlingen være skrevet alt for bredt, og det er den, det omfattende emne taget i betragtning, ikke. Dr. Bjøl må have vist betydelig selvdisciplin da han sigtede sine data før han gav sig til at skrive. Dog kan det siges, at han ikke sparer på citater. Et særlig tydeligt eksempel forekommer pp. 277–78. Til belysning af at også kommunister giver udtryk for en i princippet positiv holdning til en forening af Europa anføres flere citater af kommunistiske parlamentarikere. Waldeck-Rochet siger: »Unir l'Europe. L'idée est a première vue généreuse, séduisante«. Primet siger: »Unir l'Europe est a première vue une entreprise séduisante«. Da forf. ikke hæfter sig ved den forbavsende verbale overensstemmelse mellem de to citater havde ét af dem været nok. Dette eksempel er helt klart. I mange andre tilfælde vil der være en glidning, en nuance, og det vil bero på et skøn hvor mange nuancer man vil tage med. Formentlig kunde forf. i adskillige tilfælde have erstattet nogle af citaterne med korte henvisninger i noterne. Med det tidspres taget i betragtning som moderne forskere arbejder under er enhver unødigt bredde en udyd.

Afhandlingen rummer et personregister, derimod ikke noget sagregister. Det vil være et savn for dem der vil benytte bogen, så meget mere som indholdsfortegnelsen er særdeles lakonisk, et punkt på hvilket fransk tradition *ikke* er fulgt.

Som antydnet kan begrebet metode opfattes som omfattende tre underbegreber: forskningsteknik, metode i snæver forstand og det der på engelsk kaldes *approach*, dvs. hvorledes problemer stilles op og gribes an. Det betyder naturligvis ikke at der ikke er en nær sammenhæng mellem de tre underbegreber, især da imellem *approach* og teknik. Men det er formålstjæntligt at sondre på denne måde fordi man derved understreger den afgørende betydning *approachen*, problemformuleringen, har for et videnskabeligt arbejdes karakter, både for hvilken videnskab det bør henregnes til, og for hvor det placerer sig indenfor den pågældende fagvidenskabs spektrum. Denne opfattelse synes dr. Bjøl at dele, at dømme efter nogle betragtninger han anstiller (p. 12) vedr. forholdet mellem den historiske og den politiske videnskab. Formentlig er hans vurdering af

dette forhold lovlig unuanceret. Men derom nedenfor. Først skal der gøres nogle bemærkninger om det forskningstekniske aspekt.

Dr. Bjøl opgiver (p. 16) sine kilder. De falder i to grupper: trykt materiale, som betegnes som det vigtigste materiale, og interviews med en række vigtige aktører, foretaget under forskningsarbejdet og altså en halv snes år efter de pågældende tildragelser. Jeg vil beskæftige mig med den sidstnævnte kildegruppe først.

Der er i teksten og især i noterne 8 og 11 til det første kapitel omhyggeligt gjort rede for disse interviews tilblivelse. De er gennemført med stor dygtighed, og redegørelsen kan tjene som nyttig vejledning for enhver der vil forsøge sig med at fremskaffe data under lignende omstændigheder.

Forf. omtaler de svagheder der knytter sig til denne teknik. Det nævnes, i tilknytning til nogle bemærkninger af J. B. Duroselle, at den sjældnere kan bruges til at fastslå detaljer, snarere hvad aktørerne fandt vigtigt, altså deres motiver. Dette er nok rigtigt. Men naturligvis rummer teknikken fælder også i så henseende. Man kan ved interviews komme til at fremprovokere »falske« kilder. Det afgørende er om man stiller sine spørgsmål på en sådan måde at man kan forvente at få vejledende, ikke vildledende svar. I ét tilfælde synes dr. Bjøl at have forsyndet sig mod denne maksime, med den følge at han på et væsentligt punkt i sin forskning er kommet til et resultat som jeg i det mindste ikke finder bestyrket af kilderne.

Det drejer sig om det vigtige spørgsmål om det har været et hemmeligt mål for fransk Europa-politik at, som forf. med et lykkeligt udtryk siger, institutionalisere Tysklands deling, idet man måtte forvente at Sovjetunionen vilde være endnu mindre tilbøjelig til at tillade en genforening når Vesttyskland var integreret i et vesteuropæisk fællesskab. Denne tankegang blev fremhævet i et i 1963 udgivet posthumt arbejde af diplomaten Georges Boris, og den synes jo i sig selv særdeles plausibel. I parlamentsdebatterne er der intet belæg at hente for denne opfattelse, naturligvis ikke. Præsens har da spurgt nogle af aktørerne: Maurice Schumann, en unavngiven »statsmand der kan tale med autoritet om Paris-aftalerne«¹ samt Pierre Uri og Étienne Hirsch. De benægter, naturligvis. I betragtning af hvad skade et bekræftende svar den dag i dag vilde kunne forvolde på hvad man godt kan kalde disse menneskers livsværk kan man næppe forvente noget andet svar. Deres benægtelser har i hvert

1. Unavngiven fordi interviewpersonerne har kunnet klausulere materialet, så det kun har været tilgængeligt for forf. og bedømmerne. Det originale interviewmateriale er deponeret i Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet.

fald ingensomhelst beviskraft. Det er iøvrigt interessant at konstatere at en analyse af Hirsch's svar (pp. 49, 379) viser at han viger uden om spørgsmålet. Stillet overfor et klart spørgsmål undlader han en direkte benægtelse.

Man kan måske i denne forbindelse indvende at interviewerens under selve samtalen kan have modtaget et overbevisende indtryk af interviewpersonernes oprigtighed. Et sådant indtryk *kan* være berettiget. Men det er subjektivt i den afgørende forstand at det ikke gennem referat af selve udsagnene kan overføres til andre forskere som hvad Arnold Brecht² har kaldt »intersubjectively transmissible knowledge«, dvs. som data disse kan godtage som grundlag for deres egen forskning. Det bør understreges at spørgsmål som det nævnte er en undtagelse, ikke en regel i dr. Bjøls interviews.

De trykte kilder opregnes p. 16. Det er de to kamres og det Økonomiske Råds debatreferater, referater fra partikongresser, taler og erklæringer fra de politiske aktører, interesseorganisationers publikationer, bøger og brochurer, memoirer og biografier. Nu og da citeres også pressen, men det er korrekt at den ikke er taget med i den nævnte opregning da der ikke er gjort forsøg på en systematisk udnyttelse. Sluttelig anvendes også *Sondages*, dvs. publikationen af det franske opinionsinstituts resultater. Det er af det anførte især parlamentsreferaterne der er udnyttet til bunds. Iøvrigt beklager forf. at han ikke har kunnet udtømme sit materiale.

Hvad bruges dette store materiale til? »Jeg har«, siger dr. Bjøl (p. 14) »ingen ambition i retning af det kvantitative«. Det målelige, hedder det videre, falder ikke nødvendigvis sammen med hvad der er vigtigt set fra den politiske forsknings synspunkt, dvs. vigtigt for at forstå den menneskelige adfærd i politik. Resultaternes nøjagtighed vil lide når man afstår fra at benytte kvantitative metoder. Men ikke nødvendigvis deres virkelighedstroskab. Han tilslutter sig professor Manning, der har sagt at International politik som en gren af samfundsvidenskaben ikke behøver at undskylde sig fordi den har plausibilitet og intet mere at tilbyde.

Når forf. i denne forbindelse taler om kvantitative metoder tænkes der formentlig på at det benyttede materiale, især debatreferaterne, kunde være gjort til genstand for en kvantitativ indholdsanalyse. Det er overvejende sandsynligt at hvad angår de spørgsmål han har været interesseret i at stille til sit stof vilde den antagelig have givet ret banale resultater sammenlignet med hvad han har nået gennem sin kvalitative analyse.

2. *Political Theory*, Princeton, 1959, pp. 33, 115.

Det er en af denne afhandlings absolutte fortjenester at den så ubetinget fastslår at spørgsmålet om metode og om teknik er underordnet det videnskabelige formål. Metodologisk set har den politiske videnskab i de sidste 10–20 år befundet sig, og befinder sig fortsat, i en vældig gæring. Spektret spænder fra en tekstanalyse der står den historiske kildekritik nær, over sociologisk dataindsamling og statistisk databehandling til modelanalyse under benyttelse af højt udviklet matematisk teori. Hvis vi med dr. Bjøls franske ordvalg kalder os politologer fristes vi somme-tider til at spørge os selv om verbalpolitologer om en årrække vil blive lige så sjældne som verbaløkonomer af en Axel Niensens type er godt på vej til at blive i dag. Jeg tror det er meget vigtigt at politologer forholder sig åbne overfor de rige metodologiske muligheder, og at denne åbenhed også indebærer at sansen bevares for at anvende hvad der undertiden pejorativt betegnes som traditionelle metoder, nemlig i de tilfælde hvor de forekommer forskeren mest formålstjenlige. Man kan høre amerikanske kolleger lidt bittert beklage sig over at bevillinger især går til sådanne forskere som vil benytte metoder der har særligt blikfang. En sådan tendens kunde bevirke en skadelig forvridding, og jeg finder det derfor ganske lykkeligt at den første danske afhandling for statskundskabsgraden er et eksempel på at der kan nå interessante resultater ved hjælp af såkaldt traditionelle metoder.

Som sagt spænder statskundskaben over et rigt metodologisk spektrum. Med nogen ret kan man sige at spektrets felter svarer til statskundskabens slægtskab med andre samfundsvidenskaber. I den ene ende af spektret nærmer den sig nationaløkonomiens stærkt formaliserede modelanalyse, i den anden ende har den tilknytning til historieforskningens forsigtige empiri. Det lader sig ikke nægte at den foreliggende afhandling metodologisk set hører til i den sidstnævnte ende af spektret, og derfor må dr. Bjøls interesse kredse netop om forholdet til historien når han formulerer sin problemstilling. Ingen vilde kunne tage denne afhandling for en slags nationaløkonomi. Derimod føler han sig foranlediget til at demonstrere at den heller ikke er en slags historieskrivning, men uanset et vist metodefællesskab, eller mere præcist sagt: et vist fællesskab i forskningsteknik, har sin egen approach. Jeg er enig i denne hans konklusion men ikke i enhver af hans præmisser. Men inden jeg går over til en drøftelse af denne side af begrebet metode har jeg et par kritiske bemærkninger at gøre om hans anvendelse af den historiske forskningsteknik i hans kvalitative analyse.

Forf. drøfter (pp. 18–21) først de parlamentariske debatreferaters kildeværdi. Man må, hedder det, tage en taktisk bestemt forvridding

med i betragtning. Men på den ene side er denne forvridding i sig selv et vigtigt studieobjekt, og på den anden side udelukker den ikke, hvis man tør tro aktørerne selv, enhver oprigtighed i debatten. »Lad os da et øjeblik lytte til dem, uden at glemme at forsikringerne om oprigtighed meget vel blot kan være udslag af taktisk underfundighed«. Derefter følger godt to tryksider med i alt 26 citater af fremtrædende politikere, hentet fra alle de centrale debatter om den europæiske politik. Derefter forlades emnet uden yderligere kommentar fra forfatterens side.

Flertallet af de 26 citater virker imidlertid lidet overbevisende. Hvad er det de veltalende herrer står og forsikrer hinanden og – ikke at forglemme – offentligheden? Det er at »denne debat er så vægtig, så alvorbetonet, så behersket . . . den gør forsamlingen stor ære«; eller: »De modsatte standpunkter er, forsåvidt angår det store flertal i denne forsamling, udtryk for lige stor patriotisme«; eller: »Den afgørelse vi skal træffe er af den allerstørste betydning. Den vil måske forandre ikke alene Frankrigs skæbne men Europas fremtid«.

Hvad er sådanne udtalelser værd som vidnesbyrd om debattens oprigtighed? Det er for det første bemærkelsesværdigt at der er ikke en eneste kommunist iblandt de citerede. I det ene af de anførte citater var det netop hensigten at sætte kommunisterne uden for dette patriotiske fællesskab. Det de herrer står og forsikrer hinanden kan sammenfattes omtrent således: »Vi er uenige men vi taler alle efter bedste overbevisning, vi er de gode viljers mænd«. Der er imidlertid endnu en bemærkelsesværdig omstændighed. Som forf. så fortjenstfuldt påviser mange steder i sin afhandling var der ikke én af disse politikere som ikke vidste at der blandt hans vælgere var adskillige som var enige med hans modpart i debatten. Anskuelserne i disse spørgsmål gik jo i en endog usædvanlig grad på tværs af partilinjerne. I den situation var det god taktik at fare med lempe, at bevidne sin respekt for andres standpunkter, ikke at støde anderledes disponerede vælgere unødvendigt fra sig.

Vi har i nyere dansk politik haft i det mindste én debat som minder om disse franske, debatten om tiltrædelsen af Atlantpagten i 1949. Går man den efter finder man de samme træk. Kommunisterne er sat udenfor. Derimod takker udenrigsministeren den radikale ordfører, selv om han ikke var enig med ham: »Det var for mig en glæde at høre hans indlæg som jeg synes var velgørende klart og sagligt«. Og samme radikale ordfører bevidner at han ikke et øjeblik har draget i tvivl at det var regeringens bestemte opfattelse at en tilslutning til Atlantpagten var det der gavrede freden i verden, og det der sikrede Danmark bedst. Og både Venstres og den konservative ordfører betoner beslutningens alvor, og

Ole Bjørn Kraft taler om dem der er modstandere ud fra *nationale* synspunkter, underforstået de Radikale og visse retsstats- og venstre-mænd; »kommunisternes motiver er jo ganske andre, hvad de så end siger«. Selv om naturen senere i debatten i nogen grad gik over optugtelsen, og selv om dansk og fransk udtryksmåde nu engang er bestemt af forskellige traditioner, så ser man dog partierne bevidne hinanden deres agtelse, under de samme to omstændigheder som i Frankrig: at kommunisterne var udenfor, og at de vidste at der indenfor hvert eneste parti var mange vælgere som ikke var enige med partiet.

Derfor er de 26 citater et meget svagt bevismateriale. De lader sig forklare uden at antage dem som udtryk for oprigtighed. Hvis man hertil vil sige at dr. Bjøl jo har taget forbehold, da er det rigtigt, men ikke i dybere forstand. Man kan ikke dække sig ind ved blot at tage forbehold og derefter bringe sine citater. Jeg tør ikke benægte at der kan findes eksempler på den samme blæse-og-have-mel-i-munden teknik i min egen produktion. Men selv om jeg selv bor i et glashus er det min pligt alligevel at kaste sten. Det er forskeren der kender sit materiale til bunds og – hvad der er det afgørende i denne forbindelse – er nøje fortrolig med den baggrund på hvilken det må ses hvis det ikke skal fejlfortolkes, og derfor er det også forskeren der må tage et standpunkt. Enten må han hævde at udsagnene er tilforladelige, eller også må han lade dem ude af betragtning.

Som nævnt benyttes i betydelig udstrækning materiale fra de franske opinionsundersøgelser. Dr. Bjøl anstiller en del betragtninger over hvad dette »tilsyneladende eksakte redskab« lader sig bruge til. Disse betragtninger kunde have været mere indgående, hvad i ganske særlig grad opinionsundersøgelser på det udenrigspolitiske felt giver anledning til, især m. h. t. spørgsmålet om en anskuelses intensitet, der antydes p. 286. Interviewsituationen er jo en kunstig, dvs. for formålet frembragt situation, der tvinger respondenterne til at tage stilling til spørgsmål som mange af dem ellers ikke vilde have gjort sig klar. Vi ved f. eks. fra en amerikansk undersøgelse hvorledes 70 % af respondenterne tog stilling, for og imod, til den aldeles fiktive *Metallic Metals Act*, til trods for at den noget mistænkelige formulering burde have tjent til advarsel. Bjøls konklusion synes at være at den amorfe opinion, som disse undersøgelser giver os et vist kendskab til, snarere afgrænser aktørernes muligheder end påtvinger dem nogen politik, og deri har han formentlig i almindelighed ret.

Det vilde have været meget ønskeligt om der i en note var gjort rede for den teknik der er benyttet ved de pågældende franske undersøgelser. Den er af afgørende betydning for hvilken lid man kan fæste til tallene.

Går man disse oplysninger efter i *Sondages* viser det sig at de ikke er tilstrækkelige. Der oplyses intet om interviewteknikken, og oplysningerne om udvælgelsen af interviewpersonerne giver ikke et klart billede af fremgangsmåden, der er så afgørende for repræsentativiteten. F. eks. hedder det blot (*Sondages*, 1958, no 1–2, p. 195): »Dans chaque îlot, les enquêteurs reçoivent des consignes pour le choix d'une personne par maison ou par groupe d'habitations«. Man kan ikke heraf se hvor meget der er overladt til interviewernes forgodtbefindende. Derimod ses det at mange af undersøgelserne er gennemført med ned til 8 à 900 interviewpersoner, dvs. så beskedne størrelse af N at konfidensintervallet bliver stort.

Jeg vil derefter vende mig til en anden side af metoden, til den *approach* som er bragt i anvendelse i den foreliggende afhandling, og vil samtidig nødvendigvis berøre hele afhandlingens anlæg og indhold.

Afhandlingens emne er den 4. franske republiks Europa-politik, af forf. i indledningen præciseret som specielt omfattende tidsrummet 1950–57, dvs. fra fremsættelsen af Schuman-planen over forhandlingerne vedr. C.E.D., Paris-aftalerne og Euratom til ratifikationen af Rom-traktaten. Det er altså den periode af fransk Europa-politik hvor muligheden af aktiv britisk deltagelse i et europæisk fællesskab syntes svindende, og hvor interessen i stedet blev koncentreret om at tilvejebringe et lille-europæisk fællesskab. Opmærksomheden er imidlertid alene samlet om beslutningsprocessen på fransk side. Regeringerne i Bonn og Rom og i Beneluxlandene er så at sige statister. Hvad de mener og foretager sig omtales næsten ikke, lige så lidt som de diplomatiske forhandlinger på konferencer og gennem de traditionelle kanaler. Ej heller behandles hvad der foregik i London og Washington eller i Moskva. Alt dette optræder kun i den udstrækning det indgik i de franske aktørers forestillinger. Indenfor denne franske ramme er opmærksomheden yderligere koncentreret, nemlig om de dele af beslutningsprocessen som udspillede sig for offentlighedens øjne eller i direkte tilknytning hertil i partier og interesseorganisationer samt blandt de såkaldte eksperter. Derimod oplyses der intet om hvad der foregik i udenrigsministeriet eller i parlamentets udenrigsudvalg.

Det kan med andre ord siges at være en snæver afgrænsning dr. Bjøl har givet sit emne. Denne afgrænsning kan opfattes som en følge af de kilder han har valgt. De vilde simpelthen ikke bære ud over denne grænse. Det vilde imidlertid være overfladisk at opfatte forholdet således. Det er ikke i første række kilderne der har bestemt emnets afgrænsning. Afgrænsningen er udtryk for en bestemt forskningsmæssig hensigt, og denne hensigt er ført igennem i den udstrækning kilderne tillod. Denne hensigt,

denne approach, og dens følger er derfor det der i det følgende skal diskuteres.

Hele denne problematik er i høj grad forf. bevidst. Den drøftes flere steder i afhandlingen. Straks på den første side (p. 11) hedder det: »Formålet med mit arbejde er ikke historisk. Jeg har villet behandle den franske Europa-politik under den politiske videnskabs synsvinkel«. Forskellen ligger, hedder det videre, i arten af de spørgsmål de to videnskaber stiller til de data som er til rådighed og som ofte er de samme. Den politiske forskning samler sig ikke som historien om at udforske et begivenhedsforløb og slet ikke i dets unikke forløb, men om at forstå det politiske systems funktion. Positivt stilles programmet således op: »Hvorledes har det politiske system i den 4. republik fungeret under udarbejdelsen af og gennemførelsen af dens udenrigspolitik i en bestemt henseende«?

Der er ingen tvivl om at en afhandling med en sådan problemformulering hører ind under statskundskabens område. Det er altså både hvad emne og problemformulering angår fuldt berettiget at denne afhandling er indleveret og antaget til forsvar for doktorgraden i statskundskab.

Dr. Bjøl er øjensynligt ivrig for at lægge afstand mellem sig og historieforskningen. Det er min opfattelse at han derved er kommet til at grave grøften dybere end den er, eller behøver at være, og iøvrigt også at han ikke selv har været i stand til at respektere grøften. Om historien hedder det (p. 12) at den koncentrerer sin opmærksomhed om at påvise rækkefølgen (»rétablir la séquence«), om det unikke i en begivenhed, om de personlige bevæggrunde (»les motifs particuliers« (p. 13)) der forklarer den og den begivenhed, den og den specielle afgørelse.

Det er ubestrideligt at disse ting interesserer historikerne. Men det er lige så forkert at hævde at det *alene* er disse ting der interesserer dem. Selv om man kan finde støtte derfor hos visse teoretikere blandt historikerne som stærkt understreger det unikke, er det ikke muligt at afgrænse de to videnskaber fra hinanden på denne måde. Også historikere har søgt noget generelt. Man behøver blot at nævne klassikere som Thukydid og Polybios eller i nyere tid de af Marx' historieopfattelse influerede historikere, som – uanset hvad man iøvrigt vil mene om dem – pr. definition har interesseret sig meget lidt for »de personlige motiver« og des mere for det ene af de to hovedspørgsmål forf. selv stiller sig (p. 21): »Quels genres de forces ont déterminé la formation des décisions dans la politique internationale?« Den materialistiske historieopfattelse har sit særlige svar på det spørgsmål, og det svar vil langfra falde sammen med det her givne. Men det drejer sig i begge tilfælde om et spørgsmål som søger sit svar i noget generelt.

Termen *kræfter* fører meget let til svar som har en metafysisk karakter, fordi der mangler en påvisning af forbindelse mellem makroplanet og mikroplanet. Det er en forbindelse som det ikke er lykkedes den materialistiske historieopfattelse at etablere, og det er formentlig en del af forklaringen på at adskillige historikere i reaktion herimod har søgt tilflugt i en overbetoning af det unikke, en tendens som antagelig også er blevet fremmet af den på andre måder så værdifulde revolution som det kildekritiske gennembrud i det 19. århundrede betød. Denne opfattelse blandt en del historikere har dr. Bjøl lovlige ukritisk taget til sig, med det resultat at han fremstiller forholdet mellem historien og statskundskaben altfor forenklet. Når han i begyndelsen af kap. V om eksperterne (p. 105) formulerer sit spørgsmål således: »Quelle a été le rôle des fonctionnaires dans l'élaboration de la politique européenne?«, da er det et spørgsmål som en historiker lige så vel kunde have gjort til tema for en afhandling.

Statskundskabens forhold til historieforskningen kan ikke gøres op i en enkel formel. Jeg skal ikke gå nøjere ind på forholdet, men blot pege på at det er et problem som må anskues mellem alle samfundsvidenskaberne på den ene side og historien i dens samfundsvidenskabelige aspekt på den anden side, og hvor begge parter er ydende og nydende.

Det hedder (p. 12) at sontringen mellem historisk og statskundskabsmetode, dvs. -approach, er vanskeligere at opretholde i praksis end på det teoretiske plan. »Il m'est arrivé, en posant des questions de science politique, de recevoir des réponses qui étaient historiques«. Hvor forf. således er snublet over uventede historiske detaljer har han ment at burde anføre dem, men han har ikke søgt dem, hedder det, nærmest undskyldende.

Det er klart at det er forskeren, der, ud fra en lang række forudsætninger, hvis relevans naturligvis kan diskuteres men som ikke skal diskuteres her, er herre over hvilke spørgsmål han vil stille til sit materiale. Hvis han på sin vej støder på oplysninger som ikke er relevante for hans problemstilling kan han selvfølgelig notere sig dem og f. eks. anføre dem i en note i sin afhandling. Men dette er ikke en forskel mellem to fag, det er en forskel som vil kunne optræde indenfor ethvert fag. En historiker vil således nårsomhelst kunne støde på oplysninger han ikke kendte men som ikke er relevante for den opgave han har sat sig, og det samme vil kunne ske for en *statsvetare* eller politolog.

Hvis det blot var dette dr. Bjøl havde iagttaget vilde det være overflødigt at bemærke det, og i hvert fald overflødigt at hæfte sig derved i en anmeldelse. Men ordvalget giver det indtryk at det er en anden slags

forskell forf. har i tankerne, så at sige en principforskell mellem historiske data og statskundskabsdata. En sådan principforskell eksisterer efter min opfattelse ikke. Statskundskaben er nøjagtig lige så interesseret som historieforskningen i at de data hvoraf den skal opbygge sin teori eller hvorpå den vil afprøve sin teori er så omhyggeligt verificeret som muligt. Hvis vi skal beskrive og forklare et system eller en struktur eller en funktion – de begreber forf. sætter i centrum for sin interesse – så er det ønskeligt at have så nøje et kendskab som muligt til de data som er relevante for forståelsen, også selv om disse data indgår i et forløb, altså er af *évènementiel* karakter, og dermed efter forf.'s opfattelse hører historien til. Det hele er et spørgsmål om sigte, ikke om en forskell der ligger i kilderne.

Forholdet kan belyses med et eksempel. Kap. VI om *La démocratie chrétienne*, dvs. M.R.P., er et meget velskabt kapitel, som man læser med særlig glæde. Henimod slutningen af kapitlet analyserer dr. Bjøl forholdet mellem M.R.P.'s og dets vælgeres opfattelser i Europa-politikken. Analysen bygger væsentlig på resultaterne fra nogle opinionsundersøgelser hvor interviewpersonerne er blevet spurgt om deres syn på Europa-politikken og samtidig om deres partitilhørsforhold, altså en undersøgelse af en forholdsvis overfladisk karakter. Bjøl er tilbøjelig til at slutte at M.R.P.'s vælgertilslutning har sin basis i et religiøst syndrom, og at vælgernes overvejende tilslutning til Europa-politikken snarest er et udtryk for at de i dette spørgsmål følger de politikere som de iøvrigt har tiltro til, med andre ord, at partiloyaliteten er afgørende for deres udenrigspolitiske standpunkttagen. Det er en særdeles plausibel konklusion. Man jævnføre f. eks. med danske vælgeres holdning til Socialdemokratiet i Atlantpagt-spørgsmålet. Men denne interessante konklusion er draget på et spinkelt grundlag. Det måtte være muligt ved et indgående studium af internt MRP-materiale og af pressen at belyse dette spørgsmål langt mere indgående. Det vilde i så fald være nødvendigt at gøre et omfattende og tidtagende stykke primær forskning. Om man vil kalde det historisk forskning eller statskundskabsforskning er ligegyldigt. Det afgørende er at man vilde kunne underbygge, eller evt. afkræfte, en hypotese som i høj grad er relevant set fra en statskundskabssynsvinkel.

Dette kan tage sig ud som begyndelsen til en bebrejdelse for at være gået overfladisk til værks. Der er ikke ret mange kapitler i bogen som ikke stort set det samme kunde siges om som her bemærket om kap. VI. Forf. synes at have villet dække sig ind på forhånd overfor kritik for overfladiskhed og har ment at kunne finde dækning i en sondring mellem historiske detaljer og så andre data der tillægges relevans for stats-

kundskaben. En sådan sondring er på forhånd håbløs. Hvis politologen vil til bunds i noget, f. eks. forholdet imellem politikerne og hans vælgere, må han gøre et lige så slidsomt forskningsarbejde som historikeren. Sigtet er nok mere eller mindre forskelligt, men arbejdsbyrden er den samme.

Det har imidlertid ikke været hensigten med ovenstående at rette bebrejdelser mod dr. Bjøl for overfladiskhed. Skulde et forskningsarbejde som det jeg har antydnet i forbindelse med kap. VI være foretaget over hele linjen vilde det meget store arbejde den foreliggende afhandling må repræsentere være blevet mangedoblet, med andre ord: være blevet uoverkommeligt. Forf. har stået overfor et valg. Han kunde have foretaget en detailundersøgelse af f. eks. MRP's Europa-politik. Den kunde være cementeret gennem et indgående studium af alle relevante kilder og en sådan undersøgelse vilde naturligvis være af stor interesse for statskundskaben. Han kunde også vælge et mere omfattende emne og analysere det på grundlag af allerede foreliggende litteratur og forholdsvis overskuelige og lettilgængelige kilder. Det er det han har valgt, og det er et lykkeligt valg fordi det har givet ham lejlighed til fuldt ud at udnytte sin dybtgående indlevelse i fransk politik, en indlevelse som er en forudsætning for at en sådan approach kan lykkes. Det valg behøver ingen undskyldning. Men det har naturligvis sin pris. Det betyder at han ikke kan føre verificeringen af sine hypoteser så langt som der er principiel mulighed for, og det er iøvrigt en ubetinget ros til hans arbejde at han intetsteds fremstiller det usikre mere sikkert end det er. Til gengæld betyder valget at de hypoteser han formulerer har en større spændvidde, siger noget om større dele af det politiske system. Der hører mod til at vælge opgaven på det mere generelle plan og selvdisciplin til at løse den tilfredsstillende. Resultatet vidner om at dr. Bjøl besidder begge egenskaber.

Hans hensigt er at behandle sit emne fra den politiske videnskabs synsvinkel. Hvad forstås derved? Det hedder (p. 12) at den politiske videnskab søger det strukturelle og typiske mønster i data, de generelle aspekter, det politiske systems funktion. Forsåvidt denne definition ikke er at opfatte som eksklusiv kan jeg ganske tiltræde den. Studiet af den 4. republiks Europa-politik er valgt (p. 16) fordi det giver mulighed for at studere et stort antal variabler som indgår i dannelsen af holdninger i udenrigspolitikken. Formålet rækker altså ud over stoffet. Forf. vil bidrage til forståelsen af hvorledes *en* udenrigspolitik formuleres, ikke alene den 4. republiks Europa-politik. Men formålet har ikke taget magten fra ham. I konklusionen hedder det (p. 295) forsigtigt at undersøgelsen har ført til at der kan opstilles nogle teser »dont la formulation serait suffisamment générale pour servir de terme de référence, sans que nous leur

postulions pour autant une portée ou une valeur générales, étant donné leur origine casuelle». Jeg forstår disse ord således at forf. mener at hans studier er resulteret i en række teser der kan tjene som hypoteser for andre lignende undersøgelser gennem hvilke de kan verificeres eller falsificeres som generelle teser betragtet. I så fald vidner det om hans stærke – og jeg vil sige: prisværdigt stærke – empiriske forankring.

Det er iøvrigt bemærkelsesværdigt at dr. Bjøls teser ingenlunde alene har gyldighed for den disciplin under den politiske videnskab der kaldes International politik. Hans undersøgelser gælder jo ikke i første række det internationale politiske system men formuleringen af *et* politisk systems udenrigspolitik. Det er derfor ikke overraskende at hans teser, mutatis mutandis, lige så vel er af interesse for andre statskundskabsdiscipliner. Hvad han har tænkt og skrevet kan vi alle drage nytte af. Specialisering er på mange måder en dyd, men der er samtidig noget nyttigt og værdifuldt i at den første statskundskabsdisputats placerer sig så centralt indenfor faget.

Forf. er bredt orienteret i sit fag. Han kender både den angelsaksiske og – hvad der er knapt så almindeligt – den franske litteratur om international politik. Vil man tale om skoler – og det er næppe uberettiget at gøre det – da er det utvivlsomt at hans gæld er størst til den franske skole. Ikke alene er det især fra forskere som Duroselle og Bertrand de Jouvenel han på afgørende punkter vælger sit udgangspunkt. Hans egen forskning og hans egne resultater bærer også præg af fransk sans for logisk begrebsdannelse og klarhed i analysen.

Det er ikke modeller han interesserer sig for, det er analysen af data ved hjælp af et logisk opbygget begrebsapparat. Det er en af de veje den politiske videnskab har at gå, ikke den eneste, men en af de sikreste.

Det lader sig ikke gøre her at komme ind på alle sider af dr. Bjøls begrebsapparat. Store dele af det er af megen værdi for statskundskaben i det hele taget. Lad mig nævne sondringen mellem kausalitetssystem og målsætningssystem som aspekter der begge er nødvendige for analysen. I kausalitetssystemet indgår de ydre betingelser eller, mere præcist sagt, aktørernes forestillinger om disse, der farves af deres målsætninger, ligesom målsætningssystemet farves af deres opfattelse af hvilke muligheder kausalitetssystemet lader åbne. Det er en sondring som skyldes Duroselle, men som det er Bjøls egen fortjeneste at han benytter med sans for det komplicerede forhold. Der sondres, og det er, såvidt jeg har forstået, hans egen fortjeneste, mellem et *billede* af fremtiden, der væsentlig er kausalt bestemt, og en *vision* af fremtiden, der især er målbestemt. Disse sondringer kombineres med en tredje. Udformningen af fremtidsbilledet

sker dels ved *inerti*, dvs. at man ekstrapolerer en rådende tendens, dels ved *analogi*, dvs. at man parallelliserer foreliggende situationer med tidligere. Det er Bertrand de Jouvenel der har opstillet denne sontring. Dertil føjer Bjøl en tredje udformning, den dialektiske, der mere har relation til fremtidsvisionen end til fremtidsbilledet, idet der tilstræbes en anden udformning af fremtiden end den der mekanisk vilde følge af den gyldighed der tillægges inerti- og analogibillederne; hvad det undertiden kniber for aktørerne at forstå er at tilsvarende dialektisk udformning gør sig gældende hos modparten.

Der kunde nævnes flere eksempler. De anførte kan stå som udtryk for anerkendelse af en intellektuel indsats som har meget at give. Der ligger naturligvis ikke heri at der ikke kunde rejses indvendinger på visse punkter. F. eks. forekommer anvendelsen af termen *system* mig at være stærkt indsnævrende, i hvert fald i kapitlet *Le système*, der alene handler om forholdet mellem parlament og regering, og i den forbindelse næsten udelukkende samler sig om behandlingen i kamrenes plena, mens så væsentlige led i beslutningsprocessen som regeringen og udvalgene kun strejfvist omtales. Jeg skal imidlertid ikke gå nærmere ind herpå, men samle mig om et enkelt forhold, behandlingen af forholdet mellem *arguments* og *mobiles*.

Dette spørgsmål er særdeles centralt i hele afhandlingen da den fremfor alt er en analyse af holdninger (*attitudes*). Øverst p. 229 siges det at forholdet mellem bevæggrunde (*mobiles*) og begrundelser (*arguments*) er et tornt spørgsmål, og at sontringen i praktisk forskning er *aléatoire*, dvs. meget usikker, og at det derfor er lykkeligt for den politiske videnskab at den kan tillade sig at smutte uden om det og betragte det som sekundært. Midt på siden sammenlignes holdningernes dannelse med en krystallisationsproces, og her hedder det: »Certains renseignements se cristallisent à un moment donnée en mobiles qui forment une structure d'attitudes, qui a parti du moment de la cristallisation attire certains arguments qui la renforcent et en repoussent d'autres qui l'affaiblissent«. Her udtrykker dr. Bjøl sig altså som om det *er* muligt at sondre mellem *mobiles* og *arguments*, og da det er i konklusionen, hvor han resumerer sine resultater, kan der ikke være tale om en rent logisk sontring, men krystallisationsbilledet må være udtryk for resultater af empirisk forskning. Rent faktisk har han også i høj grad beskæftiget sig med udforskningen af bevæggrundene. Forud (p. 13) har han afvist at benytte sig af den af visse forskere, bl. a. Hans Morgenthau, anviste vej, at lade analysen foregå alene på argumentationens plan, og har tilsluttet sig Wolfers der mener at forskningen så tvinges til at operere i en så abstrakt atmo-

sfære at der ikke opnås kendskab til andet end det bare skelet. Jeg skal ikke tage stilling til om dette er rigtigt. En hel skole beskæftiger sig med argumentationens sociale funktion. Men ønsker man at analysere bevæggrundene, hvordan da komme uden om det »tornede« spørgsmål om hvornår en begrundelse udtrykker en bevæggrund og hvornår den ikke gør det? Dr. Bjøl mener at kunne gøre det ved at sondre mellem *motifs particuliers* og *motifs généraux*. Om disse sidste siges det (p. 13) at de deles af tilstrækkelig mange personer i tilstrækkelig lang tid til at danne »des syndromes d'attitudes, des motifs qui prennent un caractère structural«. Men hvordan lærer man sådanne »generelle motiver« at kende på anden måde end ved at analysere argumentationen, og det vil, hvad enten materialet er parlamentsdebatter eller interviews, sige den argumentation enkeltpersoner fremfører? Forsåvidt man ikke interesserer sig for den enkeltes bevæggrunde i hans særlige baggrund, hvad er det så man lærer at kende gennem sin analyse? Det er hans argumentation, dvs. at analysen igen bevæger sig på argumentationens plan, ikke på bevæggrundenes. Det man finder er, som det siges (p. 21), »des mobiles déclarés«. Det forekommer mig at dr. Bjøls sondring mellem *motifs particuliers* og *motifs généraux* i virkeligheden er identisk med den sondring mellem bevæggrunde og begrundelser, som han med rette siger er så vanskelig men hvis vanskelighed han nægter at drage konsekvensen af. Motiver i betydningen *mobiles* (bevæggrunde) kan, hvis man ikke antager eksistensen af en kollektiv sjæl, nødvendigvis kun analyseres hos enkeltpersoner, fællestræk i disse motiver, altså *motifs généraux*, må analyseres på argumentationens plan. Der er en vis uklarhed i afhandlingen fordi forf., forhindret af sin vildledende sondring, visse steder beskæftiger sig med en analyse af argumenter, andre steder med en analyse af bevæggrunde. Det skal iøvrigt tilføjes at hele dette spørgsmål er et af de mindst afklarede i forskningen, og at det derfor er særdeles nyttigt at dr. Bjøl har taget sig på at sætte en drøftelse deraf i gang.

Denne anmeldelse har fortrinsvis beskæftiget sig med den metodologiske side af dr. Bjøls afhandling, hvad denne i sig selv tilskynder til. Iøvrigt vil afhandlingen formentlig finde mange læsere fordi den, også målt med international målestok, er en fornem analyse af et centralt emne. Den er præget af sikker beherskelse af stoffet, en dyb fortrolighed med fransk politik, en veludviklet sans for proportioner og, fremfor alt, en evne til at stille frugtbare spørgsmål og skaffe sig velunderbyggede svar af stor relevans for forståelsen af den politiske videnskabs felt. På dansk grund er den et pionerarbejde.